

LELKÉSZEK A CSEHSZLOVÁKIAI MAGYARSÁG MEGMARADÁSÁÉRT TRIANON UTÁN

Petheő Attila: *Nemzetmegtartó református egyház
a két világháború közötti Felvidéken.*
Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, Szeged, 2024. 199 p.

Az 1920. június 4-én Franciaországban aláírt trianoni békediktátum következményeként a Kárpát-medencei magyarságból 3,3 millióan váltak akaratkon kívül idegen ország állampolgárává, több mint harmaduk pedig Csehszlovákiában került kisebbségi sorba. Hasonlóan a megcsonkított Magyarország többi szomszédjához, a Prága központú szláv állam egyik elsődleges célja volt, hogy a területén élő magyarok életét számos módon ellehetetlenítse, akik közül sokan emiatt az anyaországba vagy a világ más tájaira történő elvándorlást választották, illetve voltak, akik önként tagozódtak be az új társadalmi viszonyok közé. Azonban a többség a „csak azért is” megmaradás jegyében igyekezett minden eszközzel ellenállni a hatalom asszimilációs nyomásának, jelentős részben sikerrel. A komáromi származású, a Szegedi Tudományegyetemen oktató Petheő Attilának nem ez az első publikációja a témában.¹ Jelen kötete azt taglalja, milyen fontos szerepet játszott ebben a csehszlovákiai

¹ Lásd például: Petheő Attila: *Birtha József közéleti szerepvállalása a Felvidéken és Magyarországon*. In: Kiss Réka, Lányi Gábor (szerk.) *Hagyomány, Identitás, Történelem*. Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Kar Egyháztörténeti Kutatóintézet, Budapest, 2022. 197–210.; Petheő Attila: *A református tanítókat ért sérelmek a Trianon utáni Csehszlovákiában*. In: *Theological Sections. Conference Proceedings*, 2021. 113–119.; Petheő Attila: *A csehszlovákiai magyar közösség helyzete az 1918–1924 között megjelenő magyarországi református lapokban*. *Teológiai Fórum*, 13/2., 2019. 172–183.; Petheő Attila: *Magyar református oktatásügy helyzete a Trianon utáni Csehszlovákiában*. *Historia Ecclesiastica*, 10/2., 2019. 133–142.; Petheő Attila: *Párhuzamos utak a Trianon*

magyar református egyház, amelynek lelkészei, illetve a közéletben befolyással bíró más tagjai nemcsak hogy támogatták, hanem a legtöbb esetben élére is álltak a nemzeti magmaradásért vívott küzdelemnek – vállalva az ezzel járó egzisztenciális, személyes biztonsági és egyéb kockázatokat.

A közel kétszáz oldal terjedelmű könyv tartalmi része hat nagyobb fejezetre tagolódik. Az elsőben a szerző a bevezetés, valamint egy historiográfiai áttekintés után a tárgyalt korszak történelmi hátterét vázolja fel, elsősorban a Trianont követő csehszlovákiai társadalmi viszonyokra, illetve a kisebbségi magyarságra nézve számos hátrányt jelentő oktatásügy helyzetére fókuszálva, az elemi iskoláktól kezdve egészen a felsőoktatásig. A második fejezet a református értelmiségi képzést taglalja, különös tekintettel a helyi magyarság két szellemi fellelegvárának számító Losonci Teológiai Szemináriumra és a Komáromban működő tanítóképző intézményre.

A harmadik részben ismerhetjük meg azokat a konkrét sérelmeket, amelyeket a felvidéki magyar közösség elszenvedett a két világháború közötti Csehszlovákiában, főként az oktatásügy területén. Emellett a szerző számos példát hoz a helyi magyar lelkészekkel való méltatlan bánásmódra is, önálló alfejezetben tárgyalva a felvidéki református egyházat 1920 után újjászervező, 1938-tól püspöki tisztséget is betöltő Sörös Béla meghurcolását. A negyedik fejezetben négy református egyházvezető életútja tárul elénk: a Léva városában nemcsak lelkészként, hanem 1932-től városvezetőként is bizonyító Antal Gyuláé; a közíróként, lapigazgatóként és politikusként is tevékenykedő BIRTHA Józsefé; a Református Világsemlét elindító CSEKES BÉLÁÉ, valamint a szociális érzékenységről is híres, sokoldalú GYALÓKAY LÁSZLÓ esperesé, akinek sikerült a református egyházat gazdaságilag is fellendítenie. A következő rész egy frappáns összegzés arról, hogyan jelent meg a csehszlovákiai magyar református közösség a két világháború közötti magyarországi lapokban, a hatodik fejezet pedig a komáromi születésű lelkészről, TÁRNOK GYULÁRÓL, illetve nagy terjedelmű, kéziratban megmaradt művéről, az ún. *Szürke Könyvről* szól. Utóbbi rendkívüli fontosságát a szerző – aki elsőként ismerteti az említett munkát a nyilvánossággal – nem győzi hangsúlyozni: a több mint nyolcszáz oldalas alkotás ugyanis egy komplex adattár, amely a felvidéki református egyháznak és intézményeinek 1918 és 1938 közötti időszakát dolgozza fel. „A *Szürke Könyv* nem csupán források jegyzéke, hanem azzal is foglalkozik, hogy a mű keletkezésének idején melyik parókiákon lelhetőek fel az egyes esperességek, a zsinatok, a konvent vagy az egyházkerületek iratanyagai. Személynevekkel, iktatószámokkal és szövegmagyarázatokkal teszi

utáni felvidéki református és világi oktatásban. In: Kolumbán Vilmos József (szerk.) *Az iskolák fölöttébb szükséges voltáról – Egyháztörténeti tanulmányok*, Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet, Egyetemi Műhely Kiadó, Kolozsvár, 2022. 364–375.; Petheő Attila: *Antal Gyula egyházi és társadalmi helytállása a két világháború közötti Léván.* Teológiai Fórum, 16/2., 2022. 166–180.; Petheő Attila: *A református egyházat ért sérelmek a Trianon utáni Csehszlovákiában.* Délvidéki Szemle, 7/1–2., 2020. 109–122.; Petheő Attila: *Gyalóky László a közösség szolgálatában.* Teológiai Fórum, 15/1., 2021. 100–110.

kutathatóbbá és érthetőbbé a két világháború közötti csehszlovákiai magyar reformátusság történetét” – fogalmaz a szerző.

Mindent összevetve: Petheő Attila kötete több szempontból hiánypótló alkotás, és hatásosan rávilágít arra, hogy a református egyháznak mekkora szerepe volt a magyar nemzeti közösség megmaradásában a Trianon utáni Felvidéken. Hiszen önállóan teremtett magának intézményi hálózatot az új államban, miközben a magyar értelmiség zöme az üldöztetések miatt elhagyta a régiót. A könyv közérthető stílusával az érdeklődő nagyközönség számára szintén érdekes olvasmány lehet, emellett újabb kutatások alapjául is szolgálhat.

Pető Bálint